

Undervisningsark

Lav dit eget våbenskjold. Til middelalderen hører ridderne, som kendes på deres prægtige våbenskjold. "Lav dit eget våbenskjold" indfører eleverne i heraldikkens ædle kunst gennem praktiske øvelser. Materialet består af en lærervejledning, hvor heraldikkens opståen, brug og udvikling gennemgås. Eleverne fortæller blandt andet om, hvad man skal tænke på, når man vælger motiv til et våbenskjold. Til elevsiderne hører også klippearbejde med eksempler på motiver. Materialet er beregnet til mellemtrinnet.

Pris: 25 kr. Materialet må frit kopieres.

Den middelalderlige Landsbykirke og Middelalderens Klostre.

Et teksthæfte til 5.-7. klassetrin, der fortæller, hvordan kirkerne så ud i middelalderen. Til middelalderen hører også klostre. Klostrernes bygninger forklares, og hverdagen for en cisterciensermunk gennemgås.

Pris: 40 kr.

I tilknytning til hæftet kan en diasserie om de lokale kirker lånes ved Skoletjenesten.

Foredrag

Skoletjenesten har udarbejdet fire lysbilledforedrag af ca. ½ times varighed.

- Dagligtiv i by og på land
- Den middelalderlige landsbykirke
- Klosterliv
- "Krig og kærlighed" om ridderlivet

Foredragene er gratis og foregår på museet. De skal bestilles ved Skoletjenesten. Foredragene kan kombineres med besøg i børnemuseet.

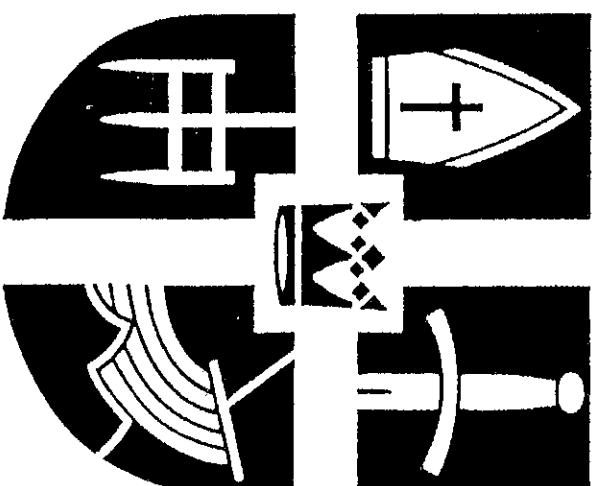
Yderligere oplysninger om og bestilling af arrangementerne ved henvendelse til museumsnspædagog Anne Birgitte Jessen, Skoletjenesten, Skive Museum på tlf. 97 52 69 33.

**SKIVE MUSEUM
HAVNEVEJ 14
7800 SKIVE**

tlf 97 52 69 33
fax 97 51 39 33

Tilbud til Skolerne og institutioner
i forbindelse med

MIDDELALDER '99

Den kulturhistoriske Skoletjeneste
for museerne i Salling-Fjends

Til eleven

Alle riddere i middelalderen havde et mærke, som viste, hvilken familie de tilhørte. Mærket kaldes et våben.

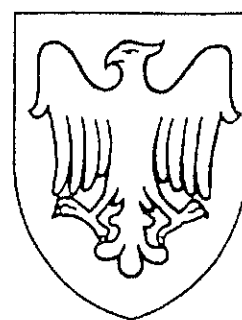
Våbenet skulle være let at genkende og tydeligt på lang afstand. Derfor var motivet på våbenet meget enkelt og de vigtigste detaljer for store i forhold til selve billedet.

Kunsten at lave våben kaldes heraldik.

Eksempel: En ørn. Alle ved, at en ørn er en rovfugl og at ingen ørne ser ud som ørnen på våbenet. Næbbet og kløerne er for store.

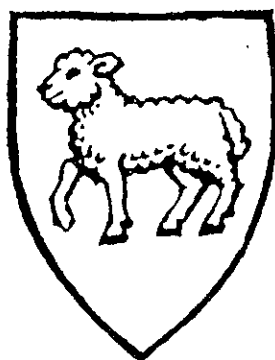
Vingerne sidder forkert. Hvis en rigtig ørn skulle stritte sådan med vingerne, ville den nok vælte!

Alligevel er ingen i tvivl om, at fuglen på våbenet er en ørn.

Heraldisk ørn

Dit motiv fortæller noget om dig

Hvor modig mon
ridderen med
dette våben er?

Når du vælger motivet til dit våben, skal du tænke på, hvad dit våben skal fortælle.

Hvis du vil vise, at du er tapper, kan du for eksempel vælge en løve. Er du snu, er en ræv et godt billede. Du kan også vise dine fritidsinteresser. Kan du lide at ride, passer en hest flot, eller et skib, hvis du sejler.

Hvis du ikke har lyst til at tegne dit helt eget motiv til dit våben, kan du finde et i klippearkene.

Valg af farver

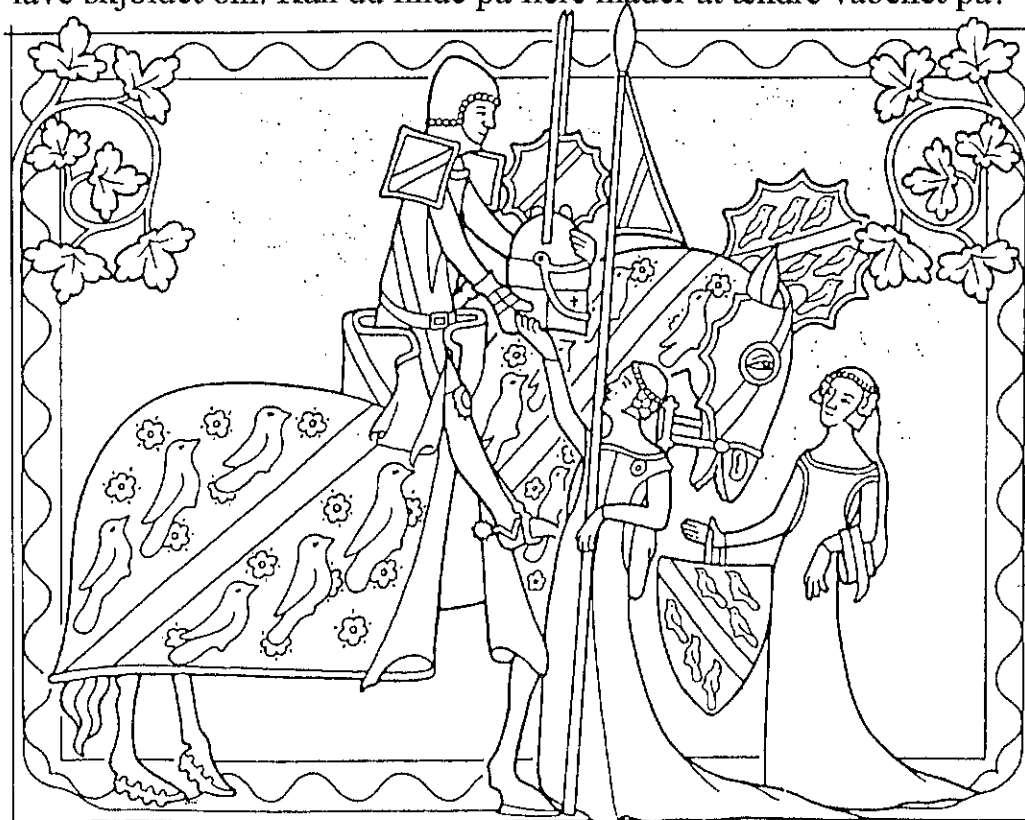
Når du skal male dit våben, skal du bruge to kulører. Den ene skal være et metal. Den anden skal være en farve. I skemaet kan du se, hvilke farver og metaller du kan vælge imellem.

METAL	FARVE
guld (gul)	rød
	blå
Sølv (hvid)	grøn
	sort

Dit helt eget våben

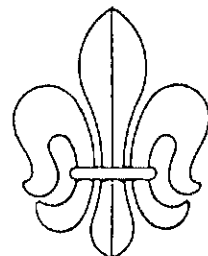
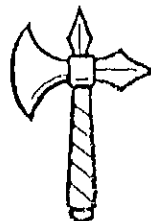
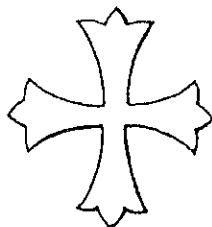
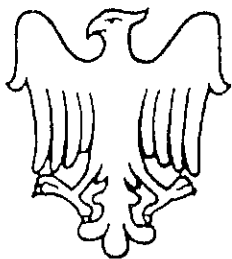
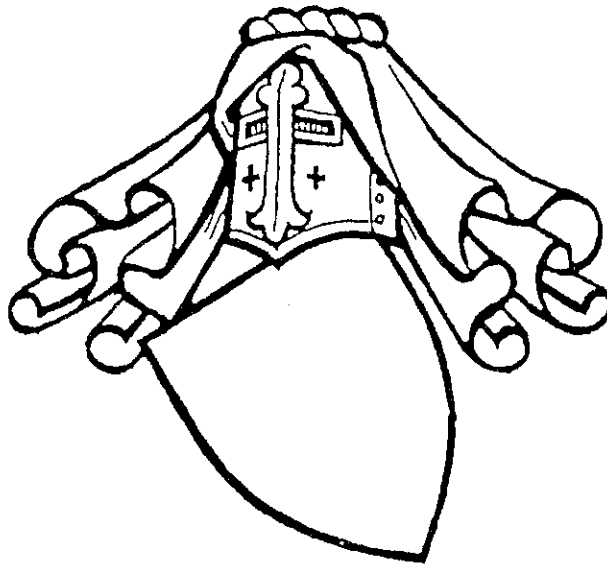
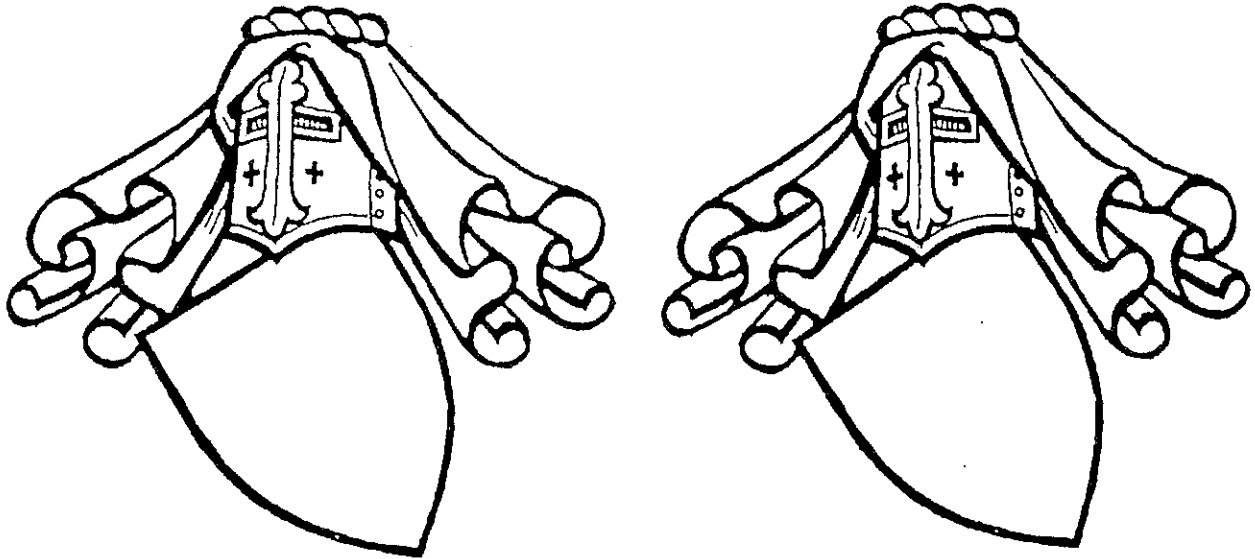
Våbenet viser, hvilken familie man hører til. Er man af en rig og mægtig familie, viser man det stolt med sit våben. Nogle gange vil man også gerne vise, hvem man selv er. Det gør man ved at lave om på våbenet. Når man laver om på våbenet, får man sit helt eget våben, men det ligner alligevel stadig familiens våben.

Prøv at lave om på dit våben. Tegningerne på side 6 viser nogle måder at lave skjoldet om. Kan du finde på flere måder at ændre våbenet på?

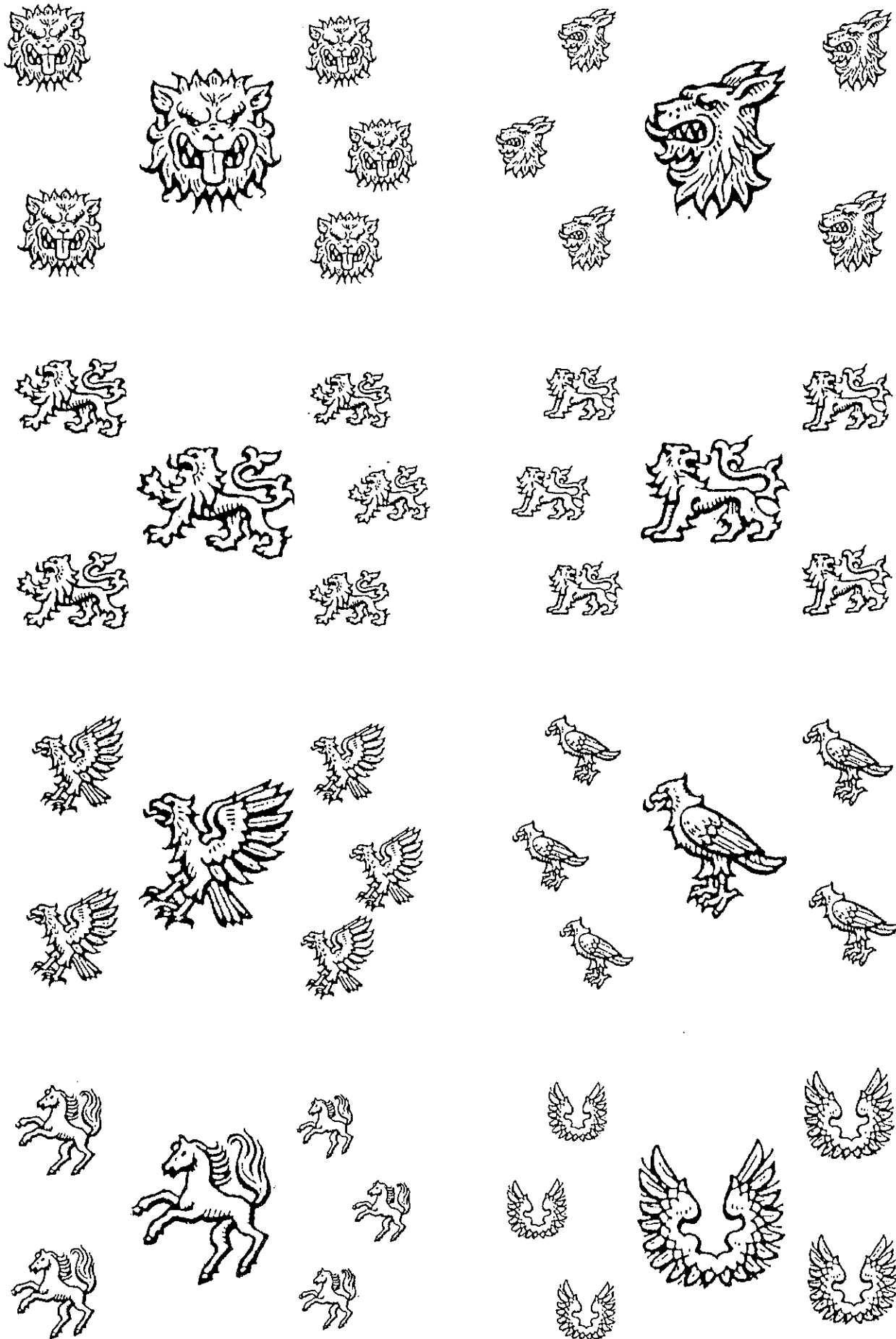

Ridder i fuldt udstyr. Hans våben er over det hele. Du kan farvelægge tegningen, hvis du har lyst. Husk at bruge farverne rigtigt. 1300-tallet.

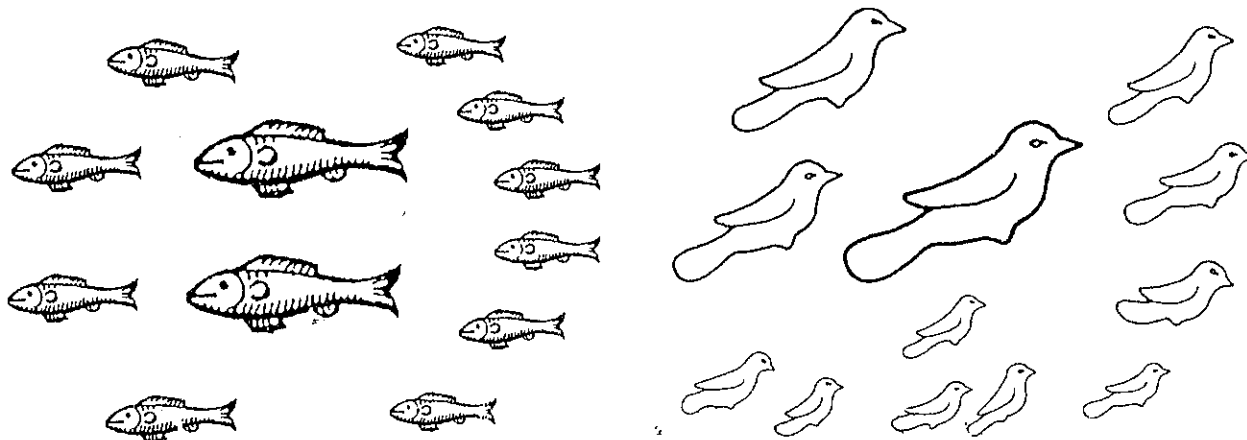
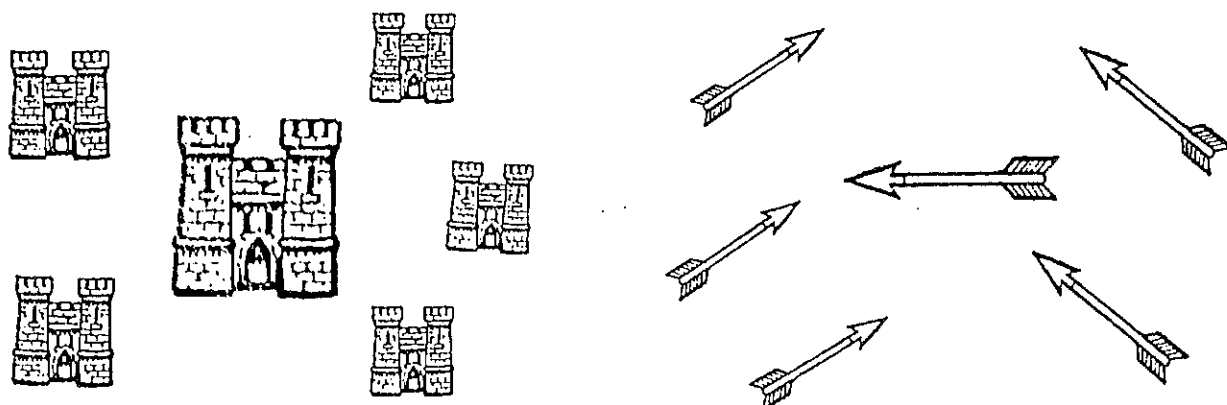
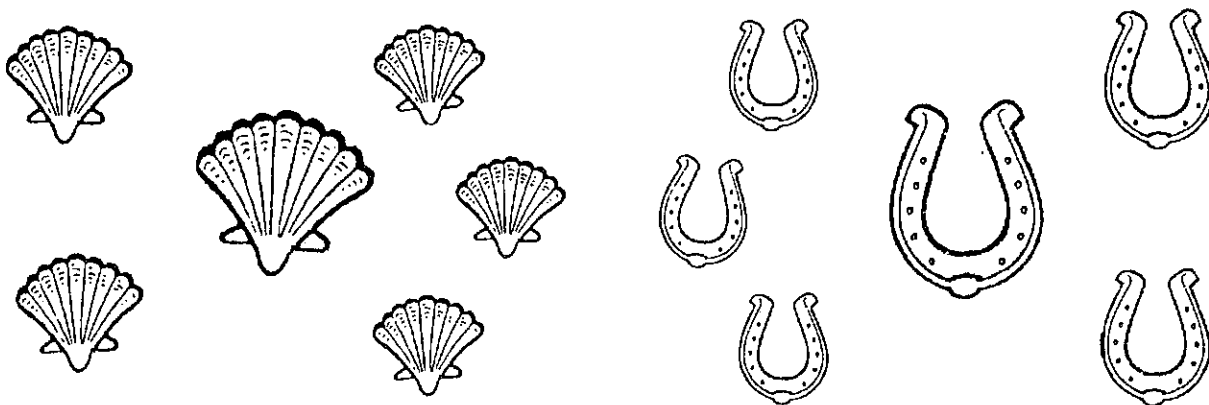
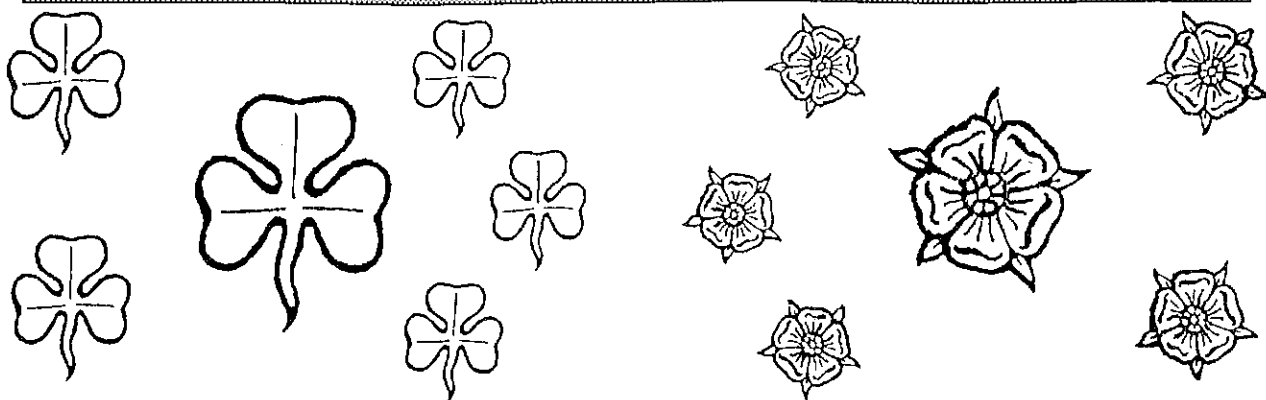
Sådan laves et våben

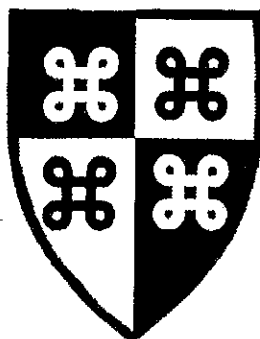
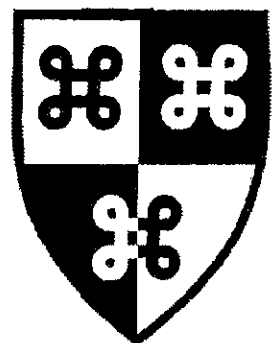
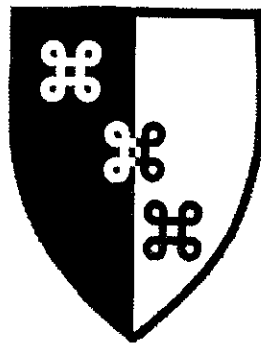
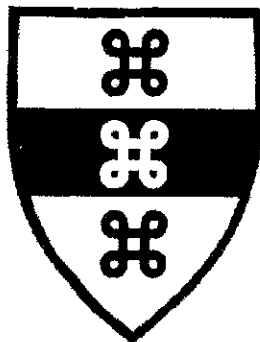
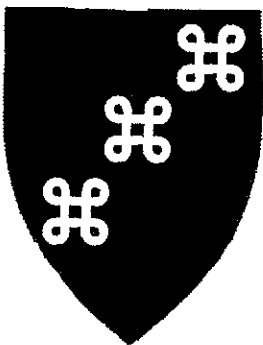
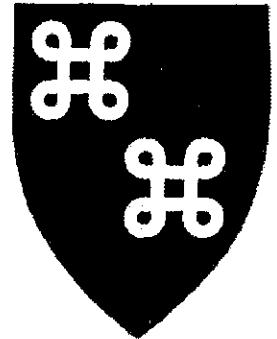
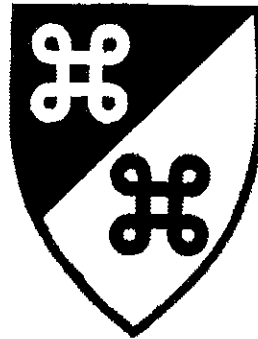
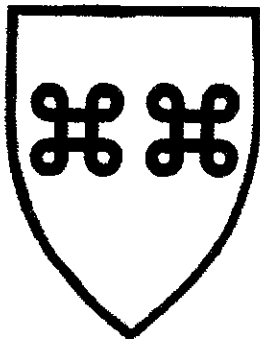
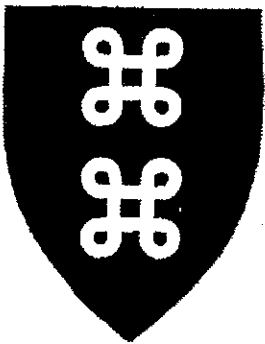
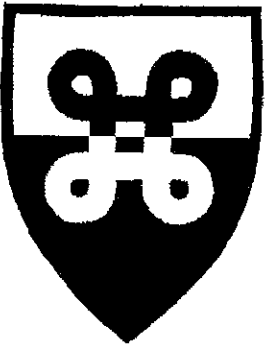
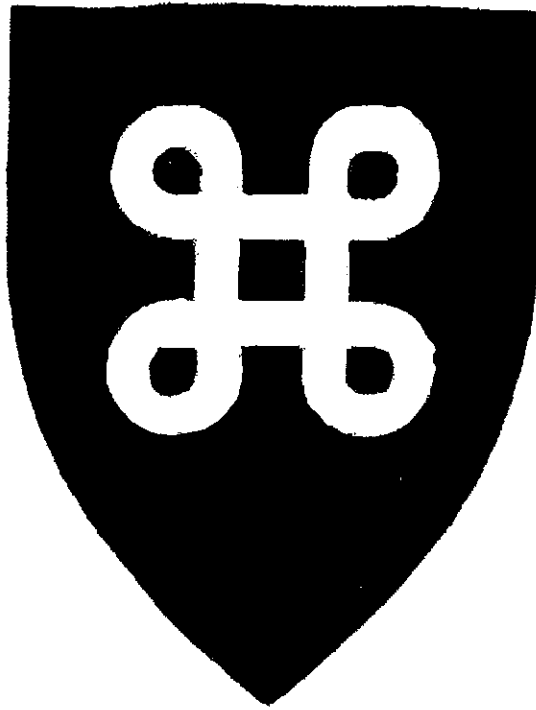
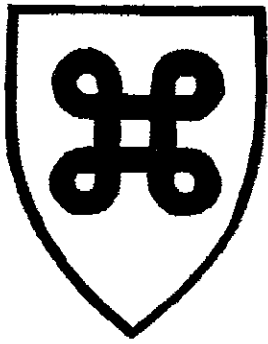

Sådan laves et våben

Sådan laves et våben

Til læreren

Vi har alle et billede af, hvordan en rigtig ridder ser ud. Han sidder på sin hest klædt i skinnende rustning. På sit skjold og sin hjelm har han et prægtigt mærke i stærke farver. Mærket, han bærer, er slægtens heraldiske våben, og det er lavet ud fra fastlagte regler. Ud fra nærværende ark kan eleverne komponere deres eget private våben. Man kan også vælge at lave et overordnet våben for klassen og gennem små ændringer af hovedmotivet at lave elevens eget våben. Med et overordnet våben og de personlige ændringer viser klassen fælles tilhørsforhold samtidig med individualitet.

Heraldikkens opståen

Det tidligst bevarede vidnesbyrd på heraldik stammer fra Nordfrankrig og går tilbage til 1. halvdel af 1100-tallet. Herfra bredte heraldikken sig til alle dele af Europa. Med kolonialiseringen spredte den sig videre ud i verden.

I starten var heraldikken forbeholdt samfundets øverste sociale lag. Efterhånden, som heraldikken blev populær, spredtes den videre ud i bredere kredse, og det blev almindeligt, at både byer, købmænd og håndværkere havde sit eget heraldiske mærke.

Heraldikkens opståen kædes ofte sammen med de store korstog. Her gjorde skjoldmærkerne det lettere at kende ven fra fjende i de store hære, der talte deltagere fra mange europæiske adelsfamilier.

Middelalderens ridderturneringer er nok den tungest vejende faktor til, at heraldikken bliver kendt og populær uden for militære kredse. Under turneringer var det praktisk med tydelige kendemærker på deltagerne, så publikum uden problemer kunne følge med i, hvem der kæmpede. Mærkerne blev naturligvis placeret på synlige steder.

Det mest oplagte sted for mærket var på ridderens skjold. Mærket kom dog hurtigt til at pryde alt, hvad der tilhørte ridderen. Det kunne snart ses på både skjold, hjelm, klædestykket over brynjen, pynteklædet på lansespidsen, ja det blev endog placeret på hestens skaberak (hestens prydelser som dækken og hovedtøj se side 6).

Mærket kaldtes et **våben**, og på grund af dets oprindelige placering på skjoldet, bærer våbenet også navnet våbenskjold.

I turneringssammenhænge udvides våbenet med et hjelmtegn. Dette tegn var en tredimensional figur placeret på hjelmen. Hjelmtegnet kunne være lavet af læder, stof eller træ (som naturligvis

var udhulet). Motivet til hjelmtegnet var som regel en detalje fra hentet fra selve våbenet, men det kunne også være et selvstændigt motiv. Hjelmtegnet var ikke så fast som selve våbenet. Hvor selve våbenet gik i arv i flere slægtled, kunne den enkelte ridder have flere forskellige hjelmtegn. Det var dog ikke ualmindeligt, at også hjelmtegn blev nedarvet i familien. Hjelmtegnet var kun til brug i turneringer, da det var alt for upraktisk at bære i rigtig kamp.

Principper for heraldiske mærker

Da våbenene skulle bruges til identifikation af ridderen, var det vigtigt, at våbenene var iøjnefaldende.

Motivet på våbenet skulle derfor være enkelt, og de anvendte farver skulle stå i kontrast til hinanden.

Motiverne var hentet fra hverdagen, naturens eller fantasiens verden.

For at gøre motiverne mere klare stilerede man figurerne mest karakteristiske detaljer. På en ørn ville man for eksempel fremhæve vinger, kløer og næb, mens selve kroppe næsten er overflødig.

Tag blot den tyske ørn: Ikke mange ørne er i stand til at sidde rank med bøjede udslåede vinger. Vingernes form får ørnen til at passe perfekt ind i våbenformen, og man er ikke i tvivl om, at det er en stolt og mægtig fugl, der er afbilledet.

Den tyske ørn

Farvevalg

Der anvendes normalt 6 kulører i heraldikken, som samlet kaldes for *tinkurer*. Tinkurerne er opdelt i to grupper 1) *metaller* og 2) *farver*. Metallerne er guld og sølv (gul og hvid) og til farverne hører rød, blå, grøn og sort.

Metaller og farver skal altid støde op mod hinanden. Hvis bundfarven på våbenet er fra gruppen af farver, skal motivet på våbenet være et metal og omvendt.

Som eksempel på et perfekt heraldisk motiv står det moderne benzinselskab Shell. Deres logo er opbygget præcist efter de middelalderlige heraldiske regler.

Bundfarven i skjoldet (logoet) er hentet fra farverne, *rød*. Selve motivet er metallet, *guld*.

Motivet er en stiliseret muslingeskal. Motivet hjælper os med at huske benzinselskabets navn Shell. Når motivet leder hen mod familiens eller som her koncernens navn, kaldes våbenet for *et talende våben*.

Dekster og sinister

Når man beskriver et våben, skal det gøres, som bæreren af skjoldet ser det. Derfor anvendes udtrykkene *dekster* eller heraldisk højre og *sinister* eller heraldisk venstre.

Dekster/heraldisk højre er altså højre set fra ham, der står bag skjoldet, hvilket vi normalt som beskuer vil kalde venstre. Sinister er derfor det, vi normalt som beskuer vil kalde højre.

Dekster og sinister

Diskuter med eleverne

- Hvilke detaljer er fremhævet på figurerne på klippearkene.
- Princip for våben: *kontur, kontrast og harmoni*. Tag tilfældige figurer og snak om, hvordan man håndhæver principperne.
- Egne motiver. Hvilket motiv skal man vælge? Motivet må meget gerne afspejle ens personlige karakter. Hvis man ønsker at signalere, at man er en modig ridder, bør man ikke vælge en kylling som våbenmotiv. Man kan også vælge et talende våben. Hedder et af børnene Juul til efternavn, er et hjul det perfekte motiv til våbenet, da talende våben er lige glad med stavemåder.

Brisering af våben

Ofte brugte generation efter generation slægtens våben for at vise, hvilken familie man tilhørte. En gang imellem kunne man dog også have brug for at vise, hvem man selv var. Til dette anvendte man **briseringer**.

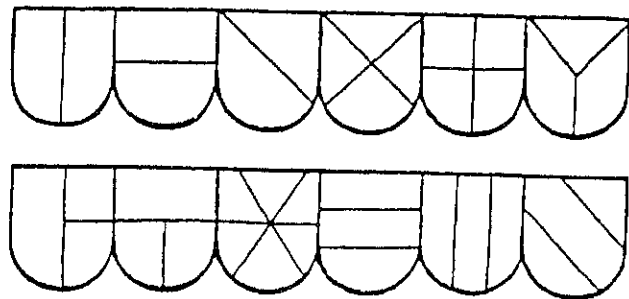
Ved brisering holder man fast ved våbenets motiv, men ændrer på dets antal eller tinkturerne placering. En af de enkleste former for brisering er at bytte om på tinkturerne.

For igen at bruge Shell som eksempel vil det sige: Bundfarven på våbenet bliver guld, og muslingeskallen bliver rød. Hermed er våbenet briseret første gang.

Anden brisering kan være at dele våbenet, så den ene halvdel af bunden er guld, og den anden er rød.

Muslingeskallen deles også i to farver, så der stadig er kontrast mellem farver og metaller.

Tredje brisering kan være at vise motivet to gange i stedet for en gang.

Delinger af våbener

For Shells vedkommende vil våbenet i første omgang så have en rød bund med to Guld muslingeskaller på. De to muslingeskaller kan være placeret ved siden af hinanden, over hinanden eller skråt i forhold til hinanden alt afhængig af, hvilken deling af våbenet man har valgt.

Når man fordobler antallet af motiver har man faktisk valgt at halvere skjoldet. Så længe de to halvdele har samme tinktur som baggrund træder halveringen ikke tydeligt frem. Halveringen kan være lodret, vandret eller skrå både fra dekster og sinister. Halveringens placering bestemmer naturligvis motivets placering.

Tre og firdelinger af våben forekommer også.

Våbenet kan også deles i skaktern, hvor baggrundsfarven veksler mellem hovedskjoldet metal og farve. Det skal dog huskes, at hvis delingen af våbenet overskrider fire til seks felter, bliver våbenet ofte meget rodet og dermed ikke let at overskue.

Man kan i stedet vælge at dele våbenet skråt med et bånd i en farve forskellig fra selve hovedskjoldet. Hermed brydes den heraldiske regel om, at to tinkturer fra samme gruppe aldrig må støde op mod hinanden, men reglen måtte vige for muligheden for udviklingen af personlige våbener inden for familien (se nederste eksempel på briseringsarket s.6 i elevark).

Udskiftning af tinkturer giver naturligvis igen et hav af nye briseringer.

Diskuter med eleverne

- Hvilke briseringer kan I bedst lide?
- Er der nogle briseringer, som virker rodede?
- Hvem kan finde flest briseringsmuligheder?

Kommentarer til Briseringsark (elevark side 6)

Det store våben er hovedvåbenet. Motivet, skt. Hans' korset er valgt, da det i dag er det officielle symbol på museer eller seværdigheder i Danmark.

De viste briseringer er kun et udvalg til at give et indtryk af, hvilke muligheder, man kan benytte sig af.

Har man et våben med en delt baggrund som for eksempel farve foroven og metal forneden, kan man få en ny brisering ved at bytte tinkturerne om: metal foroven og farve forneden.

Et skrådelt våben kan ligeledes briseres ved at bytte om på farve og metal. Man kan også vælge at ændre selve skrådelingen. Det er to helt forskellige våbener afhængigt af, om delingen går fra dekster mod sinister eller omvendt.

Idéer til ridderlige aktiviteter

Præcision, balance og hurtighed var vigtige færdigheder for ridderen. Dette blev derfor trænet allerede fra barnsben.

Bueskydning og spydkast hørte med til opdragelsen af drenge. Der blev afholdt konkurrencer både i at kunne kaste længst og i at kunne ramme helt præcist.

Drengene lærte også at kaste med stenslynge. Slyngen bestod af et lille firkantet stykke læder med en snor fæstet i to diagonalt modstående hjørner. På den ene snor var der bundet en løkke, og på den anden snor var der bundet en knude. Når man kaster med en stenslynge, vikler man løkken omkring håndledet, og holder knuden i hånden. Stenen ligger i læderlappen, og så gælder det bare om at slippe knuden på det rigtige tidspunkt. For at have noget "middelalderligt" at skyde til måls efter, kan man hænge et par våbenskjold op.

Balance trænede ved balancegang på bom. Turneringsselementet at føre lanse blev trænet samtidig. To modstandere prøver at støde hinanden ned fra bommen med lansens. I dag vil det nok en godt idé at pakke lansespidsen ind i skumgummi, da det er trods alt de færreste i dag, som er søn af en ægte ridder.

Andre populære kraftprøver var naturligvis løft af tunge ting og tovtrækning. En udbredt variant af tovtrækning for to personer var "græsse ko." To deltagere, der står på alle fire med hovederne vendt mod hinanden, trækker et tov, som er bundet sammen, med nakken. (Denne styrkeprøve kan sikkert ikke anbefales af ret mange fysioterapeuter!)

Pigerne havde brug for helt andre færdigheder i livet. Passende beskæftigelser for kvinder var musik, læsning og håndarbejder. Uldforarbejdning som at karte og spinde hørte også med. I adelige familier blev navne cifre og/eller våben syet på alt udstyr.

God fornøjelse med heraldik og ridderlige aktiviteter.

Til videre læsning

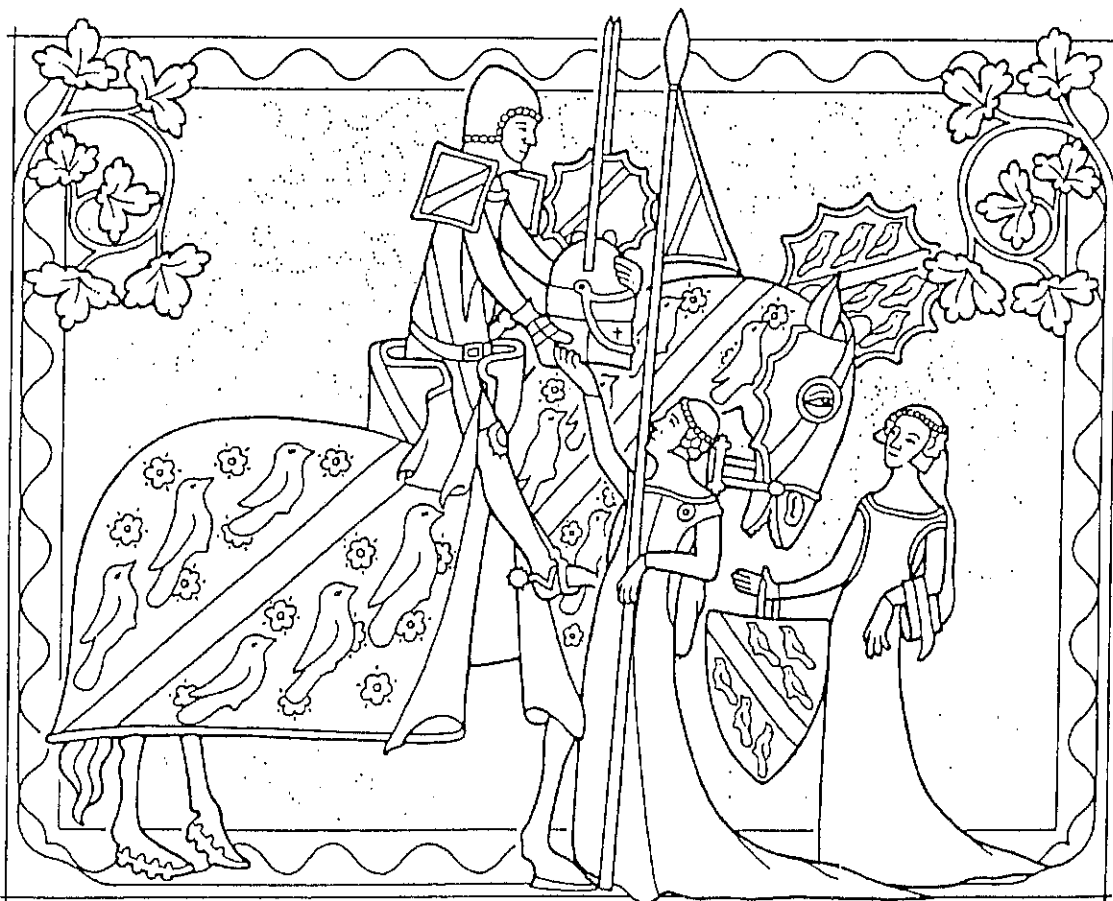
Achen, Sven Tito: Heraldikkens femten glæder. Gad 1978.

Achen, Sven Tito: Danske adelsvåben - en heraldisk nøgle. 1973.

Heraldisk tidsskrift. 1960 ff. Tidsskriftet indeholder både artikler om snævre heraldiske emner og mere generelle historiske oversigter.

Prange, Knud: Heraldik og historie. Dansk historisk fællesforening 1977 (2. udgave).

Volborth, Carl Alexander: Alverdens heraldik i farver. Politikens forlag 1972.

En 1300-talsridder gør sig klar til turnering. Hans våben pryder alt fra skjold (der skal sidde på hans venstre arm) til hestens skaberak.